

RYGOJE SAUGOMOS MARTYNO LIUDVIKO RĖZOS ABRAHAMUI JAKOBUI PENZELIUI SIŪSTOS KNYGOS

Ernesta Kazakėnaitė | Lietuvių kalbos instituto
Raštijos paveldo tyrimų centras
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva
El. paštas e.kazakenaite@gmail.com

Straipsnyje pristatoma ir aprašoma su dviem Martyno Liudviko Rėzos siuntomis Abrahamui Jakobui Penzeliui susijusi problematika. Daugiausia dėmesio jame skiriama pirmajai siuntai (1818), kurios egzempliorių yra žinoma de visu. Straipsnio tikslas – apžvelgti Latvijos universiteto Akademinėje bibliotekoje Rygoje saugomas Rėzos 1818 m. Penzeliui siūstas knygas, objektas – jose esantys įrašai. Akstinas tyrimui buvo nauji užtikti įrašai, leidžiantys teigti, kad Rygoje saugomos ne dvi ar trys lietuviškos Rėzos siūstos knygos, bet yra pagrindo manyti, kad penkios. Straipsnyje pateikiama naujos ir aktualios informacijos, papildančios ankstesnių Rėzos veiklos tyrėjų įžvalgas, tačiau klausimas dėl baigtinio siūstų knygų sąrašo vis dar lieka atviras ateities tyrimams.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: *Abrahamas Jakobas Penzelis, Martynas Liudvikas Rėza, lietuviškos knygos, Latvijos universiteto Akademinė biblioteka, Ryga, XIX a. pradžia.*

Apie Jėnos universiteto lektoriaus Abrahamo Jakobo Penzelio¹ ir lietuvių autorių ryšius rašyta ne kartą². Vienas naujausių darbų šia tema yra Liucijos Citavičiūtės straipsnis³, kuriame išsamiai apžvelgta ir pristatyta lituanistikai vertinga korespondencija, saugoma Goethe'ės ir Schillerio archyve Veimare, bei nemaža dalis skiriamą ir Martyno Liudviko Rėzos bei Penzelio ryšiams. Perskaičius minėtą straipsnį dėmesį patraukė autorės aptartas mįšlingas Penzeliui siūstų Rėzos knygų sąrašo klausimas, kuris tapo šio straipsnio tikslu, nes dar 2017 m., peržiūrint Rygoje saugomas lituanistines knygas, jų užtikta kiek daugiau, nei, pasirodo, iki šiol tyrėjų žinota. Kadangi jose esama išsamų Penzelio

įrašų, kurie lig šiol literatūroje atspindėti gana fragmentiškai, vienas iš straipsnio uždavinių – pateikti ne tik jų perrašus ir vertimus, tačiau ir fotografuotines originalo kopijas. Už šią galimybę nuoširdžiai dėkoju Latvijos universiteto Akademinės bibliotekos darbuotojoms, leidusioms publikuoti knygų įrašus bei padėjusioms ieškoti lituanistinių knygų. Taip pat už pagalbą šifruojant 2 ir 10 paveiksluose esančius įrašus dėkoju dr. Liucijai Citavičiūtei, Vilijai Gerulaitienei, dr. Manfredui von Boettcheriui bei kitiems artimiems kolegoms.

RĖZOS SIUNTOS PENZELIUI

Reikia pripažinti, kad painiavos tyrėjų darbuose netrūksta⁴, tačiau iš apžvelgtos medžiagos galima spręsti, kad Rėza Penzeliui lietuviškų knygų siuntė du kartus – pirmą kartą Johanno Georgo Scheffnerio paragintas⁵ siuntė 1818 m. gegužę, o vėliau ir 1819 m. ankstyvą pavasarį (greičiausiai kovą ar pačioje balandžio pradžioje), kartu pridėdamas ir Ostermeyerio perduotą ryšulėlį. Vis dėlto tik pirmoji siunta pasiekė adresatą, nes antroji paruošta jau po Penzelio mirties. Nei pirmosios, nei antrosios knygų siuntos turinys nėra dokumentuotas ir tiksliai žinomas. L. Citavičiūtė⁶, remdamasi Juozu Tumeliu⁷,

1 Abrahamas Jakobas Penzelis (*Abraham Jacob Penzel*) – žinomas vokiečių filologas, intelektualas, gimęs 1749 m. lapkričio 17 d. Tertene prie Desau Saksonijos-Anhalto žemėje, miręs 1819 m. kovo 16 d. Jėnoje (daugiau žr. GERULAITIENĖ, Vilija. Abrahamas Jakobas Penzelis ir Rytų Prūsija. Iš KIAUPA, Zigmantas (sud.). *Kultūrų sankirtos*. Vilnius, 2000a, p. 326–346).

2 ERETAS, Juozas. Rėzos santykiai su Goethe. *Athenaeum*, 1938, t. 9(2), p. 1–55; JOVAIŠAS, Albinas. *Liudvikas Rėza*. Vilnius, 1969; GERULAITIENĖ, Vilija. Abrahamas Jakobas Penzelis ir Rytų Prūsija, p. 326–346; GERULAITIENĖ, Vilija. Abraham Jakob Penzel und sein Interesse an der litauischen Literatur in Ostpreußen. *Annaburger Annalen über Litauen und deutsch-litauische Beziehungen*, 2000b, t. 8, p. 69–81; KAUNAS, Domas. Ar Kristijonas Donelaitis turėjo asmeninę biblioteką. *Knygotyra*, 2015a, t. 64, p. 44–62; KAUNAS, Domas. Überlegungen zu Existenz und Aufbau der Hausbibliothek von Kristijonas Donelaitis. *Annaburger Annalen über Litauen und deutsch-litauische Beziehungen*, 2015b, t. 23, p. 271–292.

3 CITAVIČIŪTĖ, Liucija. Iš Goethe's ir Schillerio archyvo Weimare: Abrahamo Jakobo Penzelio, Johanno Wolfgango von Goethe's ir Martyno Liudviko Rėzos laišakai dėl lietuvių dainų rinkinio *Dainos oder Litthauische Volkslieder* (1825). *Archivum Lithuanicum*, 2017, t. 19, p. 197–242.

4 Neretai, greičiausiai sekant Jovaišu (žr. JOVAIŠAS, Albinas. *Liudvikas Rėza*, p. 38), dalis žinomų abiejų siuntų knygų minimos kaip tos pačios siuntos turinys (plg. KAUNAS, Domas. *Kristijono Donelaičio atminties paveldas: studija*. Vilnius, 2016, p. 52; ALEKNAVIČIENĖ, Ona; ŠINKŪNAS Mindaugas. Rankraščiniai Gotfrydo Ostermejerio įrašai jo knygos Erste Littauische Liedergeschichte (1793) egzemplioriuje Žemutinės Saksonijos valstybinėje ir Göttingeno universiteto bibliotekoje. *Senoji Lietuvos literatūra*, 2016, t. 42, p. 138 ir kt.).

5 Žr. RĖZA, Liudvikas. *Lietuvių liaudies dainos 2*. 1964, p. 354; JOVAIŠAS, Albinas. *Liudvikas Rėza*. 1969, p. 38; CITAVIČIŪTĖ, Liucija. Iš Goethe's ir Schillerio archyvo Weimare..., p. 201.

6 CITAVIČIŪTĖ, Liucija. Iš Goethe's ir Schillerio archyvo Weimare..., p. 201.

teigia, kad pirmajame siuntinyje buvo Nathanielio Friedricho Ostermeyerio religinių pamokymų knygelė *Graudenimo balsas* (1818) ir meditacijų bei giesmių knygelė *Nedeldienos knygelės* (1818), bei spėja, taip paantrindama Juozui Eretui⁸, kad turėjo būti ir Donelaičio *Metai* (1818), apie kuriuos Penzelis dar tais pačiais metais paskelbė recenziją⁹. Prie L. Citavičiūtės paminėtų pirmosios siuntos knygų reikėtų pridėti dar vieną, kurią mini Albinas Jovaišas¹⁰ ir iš dalies J. Tumelis¹¹, tai – Christiano Danieliaus Hassensteino karo su Napoleonu istorija *Nufidawimai βwento Karawimo* (1814). Taigi, iš viso iki šiol tiksliai žinomos trys pirmosios siuntos knygos, visos saugomos Rygoje, Latvijos universiteto Akademineje bibliotekoje (toliau – LU AB); ketvirtoji – tik spėjimas, nors pagrįstas ir įtikinamas¹².

Apie antrojo, 1819 m. siuntinio turinį taip pat beveik nieko nežinoma, išskyrus tai, ką pats Rėza paminėjo ataskaitiniame laiške Scheffneriui¹³ (1819 m.) ir vėliau Goethe'ei (1826 m.)¹⁴. Iš jų išryškėja, kad siuntinio būta palyginti didelio, nes Rėza ne tik iš antikvaro Ferdinando Raabės bei spaustuvininko Georgo Friedricho Hartungo nupirkęs knygų už šiam tikslui patikėtus 10 talerių, tačiau į dėžę pridėjęs dar 12 knygų iš savo bibliotekos bei Ostermeyerio paruoštą ryšulėlį, kurio turinio, kaip rašo, pats nežinojo. Gali būti, kad būtent dėl siuntinio dydžio Scheffneris jį kiek sulaukęs ir liepęs palaukti progos perduoti be mokesčio¹⁵. Tokia proga tapo Karaliaučiaus profesoriaus Johanno Friedricho Krausės paskyrimas generaliniu superintendentu Veimare, kuris yra vos keliasdešimt kilometrų nuo Jėnos¹⁶. Nors apie paskyrimą buvo rašoma 1819 m. kovo 19 dieną¹⁷, o oficialiai šias pareigas Krausė pradėjo eiti tik gegužę¹⁸, kaip ir iš 1819 m. sausio 24 dienos Penzelio laiško matyti, apie tai žinota gerokai prieš tai. Vis dėlto nėra tiksliai žinoma, kada Krausė išvyko iš Karaliaučiaus ir ar spėjo perduoti siuntą Penzeliui. Rėza 1826 metais rašė, kad pats nieko nežino apie siuntos ir joje buvusių rankraščių likimą, kurią įdavęs į Veimarą vykstančiam Krausei, bei pridūrė, kad būtų gaila, jei tie Lietuvą liečiantys dalykai žūtų¹⁹. Taigi, net ir praėjus septyneriems metams Rėza, atrodo, buvo nepraradęs vilties dėl siuntinio turinio išsaugojimo. Greičiausiai žinia apie 1820 m. organizuotą aukcioną, kuriame buvo išparduota Penzelio asmeninė biblioteka²⁰, jo nebuvo pasiekusi.

Iš visų 1819 m. siuntinio knygų tiksliai žinomos trys, paminėtos paties Rėzos²¹, t. y. naujasis Rėzos parengtas lietuviškos Biblijos leidimas (1816), Gottfriedo Ostermeyerio lietuviškų giesmių istorija *Erste Littauische Liedergeschichte* (1793) bei Gotthardo Friedricho Stenderio latvių kalbos gramatika su žodynu *Neue vollständigere Lettische Grammatik, Nebst einem hinlänglichen Lexico*²²; apie likusias antrojo siuntinio knygas daugiau šiuo metu nežinoma. Taip pat nepavyko rasti informacijos, kur nukeliavo ar liko šio siuntinio knygos; įprastai,

7 Lietuvos TSR bibliografija. Serija A. Knygos lietuvių kalba, t. 1: 1547–1861. Vilnius, 1969, įrašo nr. 863a, 863b (čia ir toliau pateikiamas unikalus leidinio numeris bibliografijoje, ne puslapis).

8 ERETAS, Juozas. Rėzos santykiai su Goethe, p. 17.

9 Penzel, Königsberg, gedruckt b. Hartung: Das Jahr, in vier Gesängen [...], *Jenaische Allgemeine Literaturzeitung* (152), 1818, August, p. 297–302; perrašą ir vertimą į lietuvių kalbą žr. RĖZA, Martynas Liudvikas. *Raštai* IV. Sud. Liucija Citavičiūtė. Vilnius, 2014, p. 567–570, 272–277.

10 JOVAIŠAS, Albinas. *Liudvikas Rėza*, p. 39.

11 Bibliografijoje šio egzemplioriaus apraše (*Lietuvos TSR bibliografija*, 1969, t. 1, įrašo nr. 318) yra paminėta tik dalis viso antraštiniame lape esančio įrašo ir spėjama, kad tai galbūt Rėzos ranka, o apie priklausymą Penzeliiui neužsimenama. Greičiausiai todėl naujaisiam L. Citavičiūtės darbe ši knyga liko nepaminėta.

12 Aleknavičienė ir Šinkūnas (žr. ALEKNAVIČIENĖ, Ona; ŠINKŪNAS Mindaugas. Rankraštiniai Gotfrydo Ostermejerio įrašai..., p. 138), teikdami nuorodą į D. Kauno darbą (KAUNAS, Domas. *Kristijono Donelaičio atminties pavidas*, p. 51–53), teigia, kad dalis siuntinio turinio vėliau rasta ne tik Rygoje, bet ir Miuncheno bibliotekoje. Vis dėlto bent jau šiuo metu *de visu* nežinoma jokių Miuncheno bibliotekos egzempliorių, kurie galėtų būti iš Rėzos siųstų leidinių, Miunchenas D. Kauno paminėtas spėjant: „Mano galva, žvilgsnį reikėtų kreipti <...> galbūt į Bavarijos valstybinę biblioteką Miunchene“ (KAUNAS, Domas. *Kristijono Donelaičio atminties pavidas*, p. 53). Apie Bavarijos valstybinę biblioteką Miunchene saugomą dalinį Penzelio palikimą (vad. *Penzeliana*) žr. daugiau: GERULAITIENĖ, Vilija. Abrahamas Jakobas Penzelis ir Rytų Prūsija, p. 333.

13 Tai 1819 m. pirmąją Velykų dieną (balandžio 11 d.) rašytas Rėzos laiškas Scheffneriui, žr. ERETAS, Juozas. Rėzos santykiai su Goethe, p. 29–30; RĖZA, Martynas Liudvikas. *Raštai* IV, p. 266–267, 564.

14 Tai 1826 m. kovo 20 dienos Rėzos laiškas Goethe'ei, žr. RĖZA, Liudvikas. *Lietuvių liaudies dainos* 2, p. 361–365.

15 Šis faktas žinomas iš Penzelio 1819 m. sausio 24 d. laiško Goethe'ei, kuriame rašoma: „<...> ti-

kriausiai jau būčiau gavęs atsakymą, jeigu Karaliaučiaus Oberprezidentas čia nebūtų liepęs sulaikyti senųjų prūsų ir lietuvių literatūros knygų siuntą ir palaukti, kol atsiras palanki proga jas išsiųsti [iš Karaliaučiaus] be mokesčio“ (Citavičiūtės vertimas, žr. CITAVIČIŪTĖ, Liucija. Iš Goethe's ir Schillerio archyvo Weimare..., p. 224; taip pat KÖPPE, Hans. *Abraham Jakob Penzels Lebensirrfahrten*. Leipzig, 1936, p. 373–374).

16 Tokią viltį išsako ir pats Penzelis minėtame laiške: „Galbūt naujai paskirtasis superintendantas atgabens man ilgesingai lauktąją [siuntą]“ (Citavičiūtės vertimas, žr. CITAVIČIŪTĖ, Liucija. Iš Goethe's ir Schillerio archyvo Weimare..., p. 224).

17 „Des Großherzogs, Königliche Hoheit, haben den Königl. Preußischen Consistorial=Rath, Superintendent und ordentl. Professor der Theologie, zu Königsberg, Herrn Dr. theol. Johann Friedrich Krause, zu Höchst Ihro Oberhof=prediger, Beichtvater, Oberconsistorial= und Kirchenrath, auch General=Superintendenten und Oberpfarrer hieselbst berufen und resp. bestätigt, laut höchster Vocations= und Confirmations=Urkunden vom 30. August vorigen und 16. Februar dieses Jahres“ (*Grosberzogl. S. Weimar=Eisenachisches Regierungs=Blatt auf das Jahr 1819*, 1819, Saxe-Weimar-Eisenach, p. 13).

18 Žr. *Allgemeine deutsche Real-Encyclopaedie für die gebildeten Stände* (12–13). Leipzig, 1829, p. 590; DÖRING, Heinrich. *Die gelehrten Theologen Deutschlands im achtzehnten und neunzehnten Jahrhundert: nach ihrem Leben und Wirken*. Orla, 1832, p. 198.

19 RĖZA, Liudvikas. *Lietuvių liaudies dainos* 2, p. 361.

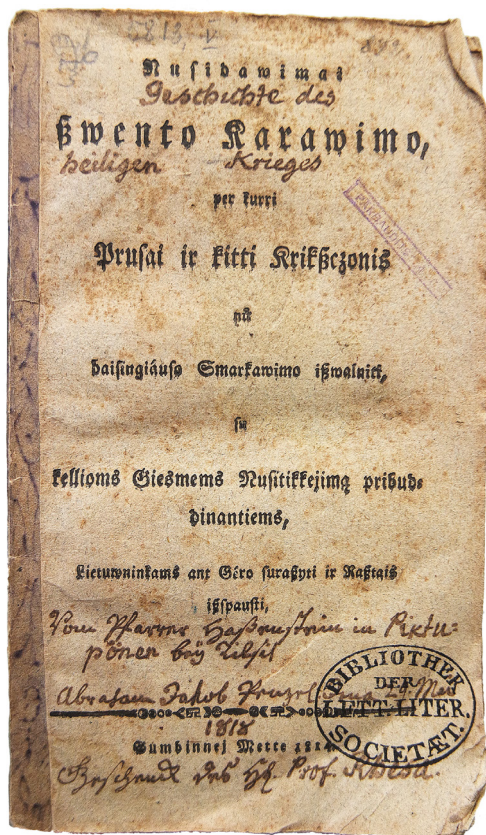
20 BULLING, Karl. A. J. Penzel und Chr. L. Lenz, Zwei Bittsteller aus Goethes Spätzeit. Fünf unbekannte Briefe zur Geschichte der Jenaer Bibliothek. *Jahrbuch der Goethe-Gesellschaft*, 1950, t. 12, p. 270.

21 RĖZA, Martynas Liudvikas. *Raštai* IV, p. 266, 564.

22 Ankstesnių tyrėjų darbuose galima rasti nurodytą pirmojo šios gramatikos leidimo datą – 1761 m. Vis dėlto Rėzos laiške siunčiamų knygų

sekant pačiu Rėza²³, tyrėjų rašoma, kad jos dingo. Nei Ostermeyerio giesmių istorijos, nei Rėzos Biblijos LU AB nepavyko rasti, o Stenderio veikale, kurių saugomas ne vienas, su lituanistika susijusių įrašų nematyti. Taigi, šiuo metu *de visu* antrojo siuntinio knygu, atrodo, nėra žinoma, nors nekyla abejonių, kad bent dalis jų yra išlikusi iki šių dienų.

RYGOJE SAUGOMŲ RĖZOS SIŪSTŲ LIETUVIŠKŲ KNYGŲ PROVENIENCIJOS



1 PAV. Hassensteino *Nufidawimai švento Karawimo* (1814; LU AB egzempliorius; sign: D6 5813)

Apie pirmajame, 1818 metų, siuntinyje buvusias Ostermeyerio knygas žinoma iš J. Tumelio, kurias jis užtikęs Rygoje, dabartinėje Latvijos universiteto Akademiniėje bibliotekoje²⁴, ir paminėjęs tai *Lietuvos TSR bibliografijoje*²⁵. Tiek dėl jų, tiek dėl Hassensteino knygos priklausymo Penzeliui abejonių nekyla, nes jose esantys įrašai išskirtinai išsamūs – nurodytas ne tik gavėjas, bet ir siuntėjas, įrašo data bei glausta informacija apie antraštiniame lape nenurodytą knygos autorių, taip pat į vokiečių kalbą išversti ir lietuviški pavadinimai. Vis dėlto knygoje minėtos informacijos pateikimas skiriasi, todėl esant galimybei toliau aptariami visi įrašai, iliustruojant ir fotografuota kopija, nes *Lietuvos TSR bibliografijoje* jie teikiami fragmentiškai²⁶. Gautos knygos Penzelio pasirašytos vis kitą dieną, būtent tokia chronologine tvarka ir pristatoma toliau.

Pirmoji iš trijų žinomų knygų – Hassensteino istorija – Penzelio pasirašyta 1818 m. gegužės 29 dieną. Šis 97 psl. LU AB knygos egzempliorius bibliografijoje paminėtas kaip vienintelis tuo metu žinomas²⁷. Knyga neturi viršelio, pirma-

sis puslapis yra antraštinis, todėl, priešingai nei kitose, įrašas įterptas laisvose antraštinio puslapio apačios eilutėse (žr. 1 pav.):

Vom Pfarrer Haßenstein in Piktu= pönen beÿ Tilsit Abraham Jakob Penzel Jena 29. Mai 1818 Geschenck des Hr. Prof. Rhesa.	Pažodinis vertimas: <i>Nuo pastoriaus Hassensteino Piktupėnuose prie Tilžės</i> <i>Abrahamas Jakobas Penzelis Jėna gegužės 29 d.</i> 1818 <i>Dovana p. prof. Rėzos.</i>
---	---

Fizinė egzemplioriaus būklė yra gera, įrišas neturi viršelio, todėl neapsaugotų pirmųjų lapų kraštai kiek sulankstyti (žr. 1 pav.), popierius pageltęs, lapai dėmėti. Be minėto įrašo nurodytini dar keli, iš besiskiriančios rašalo spalvos sprendžiant, daryti skirtingu metu:

- 1) antraštiniame lape lygiagrečiai lietuviškiems žodžiams į vokiečių kalbą išverstas pavadinimas – „Geschichte des heiligen Krieges“ (žr. 1 pav.);
- 2) 7 knygos puslapio apačioje, kairėje pusėje ranka apversta įrašyti inicialai²⁸ (žr. 2 pav.);

datos nėra nurodomos, o Stenderio gramatika iki XIX a. pasirodė tris kartus (dar 1763 ir 1783; žr. APĪNIS, Aleksejs (ed.). *Seniespiedumi latviešu valodā, 1525–1855*: Kopkatalogs. Rīga, 1999, įrašo nr. 243), todėl šiam straipsnyje, nenorint klaidinti(s), neteikiama jokia data. Be to, yra žinoma, kad pats Rėza savo bibliotekoje turėjo tik trečiąjį, 1783 m., Stenderio gramatikos leidimą (žr. RĖZA, Martynas Liudvikas. *Raštai I*, p. 517, įrašo nr. 1017).

²³ 1826 m. kovo 20 dienos laiške Goethe'ei Rėza rašė: „Taip pat visiškai nieko nesužinojau ir apie dėžę lietuviškų knygų <...> gabentų Penceliui į Jeną“ (Jovaišo vertimas, žr. RĖZA, Liudvikas. *Lietuvių liaudies dainos 2*, p. 361).

²⁴ J. Tumelis mini *Mokslo akademijos biblioteką*, kuri rengiant *Lietuvos TSR bibliografiją* taip ir buvo vadinama, tačiau 1992 m. pervadinta *Latvijos akademinė biblioteka*, o nuo 2009 m., biblioteką prijungus prie Latvijos universiteto, ji vadinama *Latvijos universiteto Akademine biblioteka*.

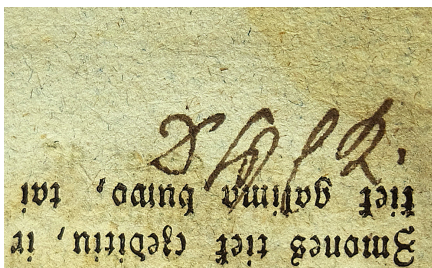
²⁵ *Lietuvos TSR bibliografija*, 1969, t. 1, įrašo nr. 863a, 863b; *Lietuvos bibliografija*, 1990, t. 1,

įrašo nr. 863a, 863b.

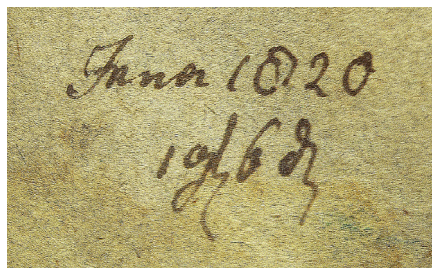
²⁶ Pvz., prie Hassensteino knygos (*Lietuvos TSR bibliografija*, 1969, t. 1, įrašo nr. 318) nurodyta tik pirma greta esančio įrašo dalis, spėjant, kad tai Rėzos ranka įrašyta, ir nepateikiant toliau esančio įrašo, iš kurio paaiškėja, kad rašyta Penzelio (žr. 1 pav.).

²⁷ *Lietuvos TSR bibliografija*, 1969, t. 1, įrašo nr. 318.

²⁸ Aiškaus atsakymo, kaip 2 paveiksle esantį įrašą reikėtų tiksliai šifruoti ir ką inicialai galėtų reikšti, nepavyko rasti. Spėjimų daug: D.Y.L.K., D.H.L.R., D.Y.L.R. (o gal vis dėlto trečioji raidė yra E ar C?). Jei manytume, kad pastarasis, galbūt tai yra D[r].Y[edemin].L[udwig].R[hesa] – Rėzos kriptonimas, iš dalies sutampantis su inicialais, pasirašytais „Lietuviškosios Biblijos istorijoje“, Donelaičio *Metų* (1818) leidime bei vėlesniame Ezopo pasakėčių leidime (1824) – „D. L. J. Rhesa“. Tačiau braižas neatrodo darytas Rėzos ranka, be to, įrašas randamas tik dviejose Rygoje saugomose knygose (žr. dar 10 paveikslą; abiejų autorius yra Hassensteinas), todėl kyla abejonių, ar tikrai taip jį reikėtų šifruoti, nes



2 PAV. Hassensteino *Nufidawimai βwento Karawimo* (1814) 7 puslapis (LU AB egzempliorius; sign: D6 5813)



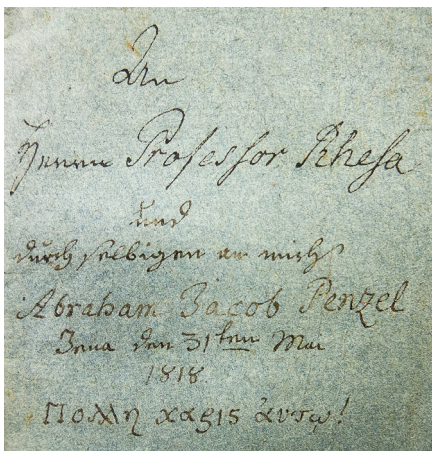
3 PAV. Hassensteino *Nufidawimai βwento Karawimo* (1814) polapis (LU AB egzempliorius; sign: D6 5813)

- 3) paskutiniame knygos puslapyje juodu rašalu įrašyta „Jena 1820“, o toliau galbūt suma – „1 g(?) 6 d²⁹“ (žr. 3 pav.).

Likę priklausymą liudijantys atributai yra bibliotekų įrašai:

- 4) XIX ir XX a. antspaudai, kurių esama keturiuose puslapiuose (antraštiniame – mėlynu rašalu „Pärbaudits (?)“, juodu rašalu „Bibliothek der Lett. Liter. Societaet.“; antrajame (kairiajame) antraštiniame – „Latvijas PSR Zinātņu akadēmija Fundamentālā bibliotēka dib. 1524“, „ZA FB R17298“, „Pārē. 1952“ (visi mėlynu rašalu); 96 ir kairiajame polapyje taip pat mėlynu rašalu – „Latvijas PSR Zinātņu akadēmija Fundamentālā bibliotēka dib. 1524“),³⁰

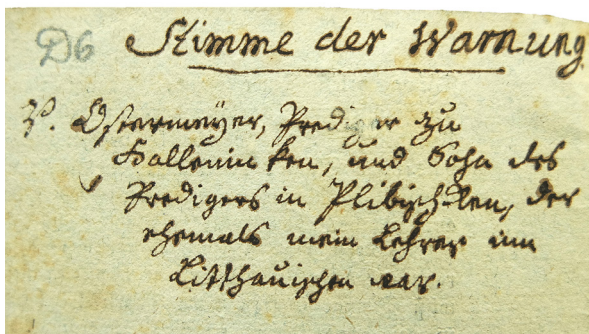
- 5) 17 psl. mėlynu rašikliu įrašytas bibliotekos knygos numeris „R 17298“.



4 PAV. Ostermeyerio *Graudenimo balsas* (1818) viršelis (LU AB egzempliorius; sign: D6 5787)

Antroji iš žinomų knygų – Ostermeyerio 20 psl. pamokymų knygelė *Graudenimo balsas* (1818) – Penzelio pasirašyta 1818 m. gegužės 31 dieną. Šis LU AB egzempliorius yra vienas iš dviejų išlikusių iki šių dienų³¹. Tai siūtinė brošiūra minkštuju viršeliu, labai geros fizinės būklės, nors lapai pageltę ir dėmėti. Rišlių įrašų joje yra keliuose puslapiuose:

- a) knygos viršelyje Penzelio ranka įrašyta (žr. 4 pav.):



5 PAV. Ostermeyerio Graudenimo balsas (1818) priešlapis (LU AB egzempliorius; sign: D6 5787)

An	Pažodinis vertimas:
Herrn Professor Rhesa	Ponui Profesorui Rėzai
und	ir
durch selbigen an mich	per jį man
Abraham Jacob Penzel	Abrahamui Jacobui Penzeliui
Jena den 31 ^{ten} Mai	Jėna gegužės 31 d.
1818	1818
Πολη χαρις αυτω!	Didelė padėka jam!

b) kitoje viršelio pusėje, priešlapyje, taip pat įrašyta (žr. 5 pav.):

būtų galima tikėtis, kad ir kitos knygos turėtų tokį priklausomybės įrašą, tačiau neturi. Galbūt inicialus būtų galima šifruoti kaip „D.H.C.(?)“, šiuo atveju D[aniel] H[assenstein] C[ristian], tačiau vėlgi sunku pasakyti, ar pats autorius turėjo šį knygos egzempliorių (nors, tiesa, šiuo aspektu įdomi įrašo 1 paveiksle pradžia „Vom Pfarrer Haßenstein“). Taip pat negalima atmesti galimybės, kad tai knyga įsigijusio žmogaus kriptonimas. Taigi, klausimas lieka atviras ateities tyrimams, galbūt radus daugiau Rėzai priklausiusių knygų pavyktų išsiaiškinti.

29 Įrašas nėra aiškus. Jei tai tikrai suma, *g* gali žymėti guldenus (florinus), o *d* – denarus.

30 Čia ir toliau, nes antspaundai visose minimose

knygose kartojasi, „Pārbaudīts“ ir „Pārē.“ reiškia ‘patikrinta’, išpausti visada mėlynu rašalu XX a.; „Bibliothek der Lett. Liter. Societaet.“ – tai Latvių literatūrinės draugijos (vok. *Lettsch-literarische Gesellschaft*) biblioteka, visada juodu rašalu, greičiausiai XIX a.; „Latvijas PSR Zinātņu akadēmija Fundamentālā bibliotēka dib. 1524“ ir „ZA FB R17298“ – yra Latvijos TSR Mokslu akadēmijos Fundamentālā bibliotēka (ir jos trumpinys), tokiu pavadinimu veikusi 1946–1992 m. (žr. ir 24 išnašą), visada mėlynu rašalu, XX a.

31 *Lietuvos TSR bibliografija*, 1969, t. 1, įrašo nr. 863a; *Lietuvos bibliografija*, 1990, t. 1, įrašo nr. 863a.

<p><u>Stimme der Warnung.</u> V. Ostermejer, Prediger zu Kalleninken, und Sohn des Predigers in Plibischken, der ehemals mein Lehrer im Litthauischen war.</p>	<p>Pažodinis vertimas <i>Graudenimo balsas</i> <i>A[utorius] Ostermeyeris, pamokslininkas Kalnininkuose, ir sūnus pamokslininko Plybiškėse, kuris kadaise mano mokytojas lietuvių kalbos buvo.</i></p>
--	--

Iš kitų egzemplioriaus ypatybių paminėtini tik bibliotekos atributai:

- 1) 17 psl. mėlynu rašalu įrašyta „R 17306“;
- 2) trijuose puslapiuose esama XIX ir XX a. antspaūdų (antraštiniame – „Pärbaudits: L. G.“, „Bibliothek der Lett. Liter. Societaet.“; kairiajame antraštiniame – „Latvijas PSR Zinātņu akadēmija Fundamentālā bibliotēka dib. 1524“, „ZA FB R17306“, „Pārb. 1952“; ir 20 psl. – „Latvijas PSR Zinātņu akadēmija Fundamentālā bibliotēka dib. 1524“).

Paskutinė, trečioji žinoma siūsta knyga – 48 psl. Ostermeyerio *Nedel = Dienos knygeles, krikščioniems surašytos* (1818) – Penzelio pasirašyta 1818 m. birželio 1 dieną. Tai vienintelis šiuo metu žinomas knygos egzempliorius³². Knyga yra siūtinė brošiūra minkštuoju viršeliu, geros fizinės būklės, nors lapai pageltę bei yra kelios rašalo dėmelės (30 psl.), atsiradusios, regis, spausdinant; taip pat esama didesnių patamsėjimų (14 psl.). Penzelio įrašas priešlapyje yra toks (žr. 6 pav.)³³:

<p>Abraham Jacob Penzel. Jena, den 1^{sten} Junius 1818</p>	<p>Pažodinis vertimas: <i>Abrahamas Jakobas Penzelis. Jėna, birželio 1 d. 1818</i></p>
<p>Verfaßer ist Ostermejer, Pfarrer in Kallelinken; er ist Sohn des Predigers in Plibischken, meines ehemaligen litthauischen Lehrers.</p>	<p><i>Autorius yra Ostermeyeris, pastorius Kalnininkuose; jis yra sūnus pamokslininko Plybiškėse, mano buvusio lietuvių kalbos mokytojo.</i></p>
<p>Andenken des Herrn Pr. Rhesa. Πολη χαρις αυ: τφ</p>	<p><i>Dovana pono pr. Rėzos. Didelė padėka jam</i></p>

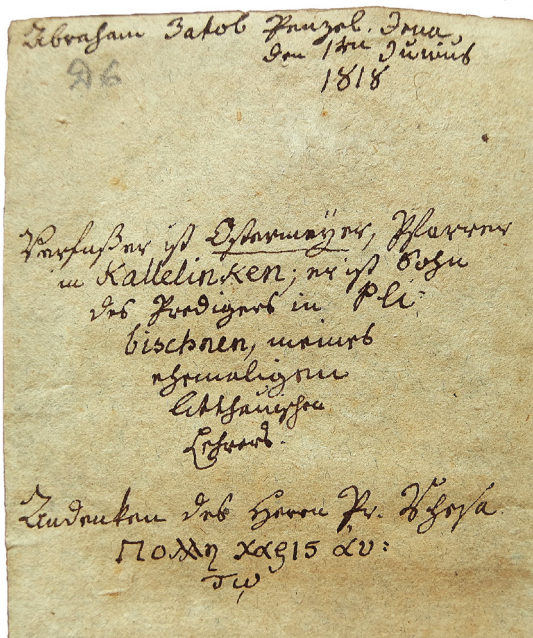
Be cituoto įrašo, dar yra:

- 1) antraštiniame lape Penzelio ranka lygiagrečiai pavadinimo žodžiams pateiktas vertimas į vokiečių kalbą „Sontags Buch“ (žr. 7 pav.);
- 2) antraštiniame lape pieštuku laužtiniuose skliaustuose įrašyta „Ostermeyer“;
- 3) 17 psl. bibliotekos įrašas mėlynu rašalu „R 17314“;
- 4) XIX ir XX a. bibliotekų antspaudai (antraštiniame lape – „Pärbaudits: A(?). G.“, „Bibliothek der Lett. Liter. Societaet.“; 2 psl. – „Latvijas PSR Zinātņu akadēmija Fundamentālā biblioteka dib. 1524“ ir „ZA FB R 17314“; 48 psl. – „Latvijas PSR Zinātņu akadēmija Fundamentālā biblioteka dib. 1524“).

Taigi, visose trijose knygose proveniencija aiški, išsami ir yra labai vertinga, nes būtent iš jų tyrėjų sprendžiama, kas buvo minėtų anoniminių knygų autorius. Be to, išryškėja, kad Penzelis lietuvių kalbos mokėsis iš Siegfriedo Ostermeyerio. Įrašai formaliai visuose leidiniuose skiriasi, tačiau rašyti beveik ištiesai vokiškai. Egzempliorius jungia ir viena įdomybė – visi beveik iš eilės pasirašyti kitą dieną, atitinkamai



6 PAV. Ostermeyerio *Nedel = Dienos knygeles, kriksščioniems surašytos* (1818) priešlapis (LU AB egzempliorius; sign: D6 5517)



7 PAV. Ištrauka iš Ostermejerio *Nedeldienos knygelės* (1818) antraštinio lapo (LU AB egzempliorius; sign: D6 5517)

32 *Lietuvos TSR bibliografija*, 1969, t. 1, įrašo nr. 863b.

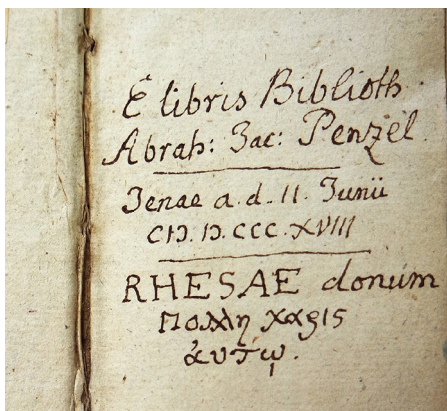
33 Čia teikiamas perrašas skiriasi nuo bibliografijoje pateikto (žr. 6 pav.).

1818 metų penktadienį, sekmadienį ir pirmadienį. Tai ragina kelti klausimą – ar buvo knyga, kurią Penzelis pasirašė ir šeštadienį, t. y. gegužės 30 d.? Į jį atsakyti turimos informacijos nepakanka, tačiau *de visu* peržvelgus LU AB saugomas lituanistines knygas jau galima pridėti, kad yra žinoma ir antradienį pasirašyta knyga.

KITOS RYGOJE SAUGOMOS RĖZOS SIŪSTOS KNYGOS

Be minėtų trijų Penzeliui siųstų knygų, Rygoje LU AB Misinio kolekcijoje saugoma dar viena, kurios priešlapyje (avantitule) 1818 m. birželio 2 dieną ranka lotyniškai įrašyta (žr. 8 pav.):

<p>E libris Biblioth Abrah: Iac: Penzel Ienae a. d. II Junii CD. D. CCC. XVIII RHESAE donum Πολλη χαρις ἀντφ</p>	<p>Pažodinis vertimas: Iš knygų bibliotekos Abrah[amo] Iac[obo] Penzelio Jėna birželio 2 d. 1818 Rėzos dovana Didelė padėka jam</p>
--	---



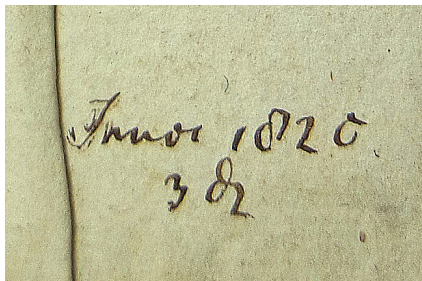
8 PAV. Schimmelpfennigio *Iš naujo pėrveizdėtos ir pagėrintos giesmių*=Knygos (1791) (LU AB egzempliorius; sign: D6 5515)

Vadinasi, ši 1791 m. išspausdinta Adamo Friedricho Schimmelpfennigio *Iš naujo pėrveizdėtos ir pagėrintos giesmių*=Knygos, įrišta su Danielio Kleino *Naujos labbay priwalingos ir Dušoms naudingos Maldū Knygėlos* (1791), taip pat yra gauta dovanų iš Rėzos kartu su kitais leidiniais. Vis dėlto svarbu paminėti, kad nors *Lietuvos TSR bibliografijoje* šis egzempliorius yra registruotas ir įvardytas kaip vienintelis žinomas išlikęs giesmyno egzempliorius, apie įrašus priešlapyje ir polapyje apraše neužsimenama³⁴.

LU AB saugoma knyga yra geros fizinės būklės, vidiniai lapai tvarkingi, tačiau įrišo kokybė nėra gera, odinis viršelis gerokai pasidėvėjęs, nebelikę nė vienos iš dviejų sagčių.

Sunku pasakyti, kaip ši ar kitos knygos atsirado Rygoje. Gali būti, kad buvo nupirkta aukcione, kuris vyko 1820 m. sausio 17 dieną³⁵. Tą iš dalies paliudija polapyje esantis įrašas, randamas ir kitoje iš žinomų knygų (plg. 3 pav.):

Jena 1820
3 d



9 PAV. Įrašas Schimmelpfennigio *Iš naujo pėrveizdėtos ir pagėrintos giesmių*=Knygos (1791) polapyje (LU AB egzempliorius; sign: D6 5515)

Nors komentuojant 3 paveiksle esantį panašų įrašą teigta, kad *d* greičiausiai žymi sumą denarais, čia tokia suma kiek stebina, nes keista, kad brošiūrinio tipo knygelė būtų gerokai brangesnė nei šis solidžios apimties oda aptrauktas Schimmelpfennigio leidinys.

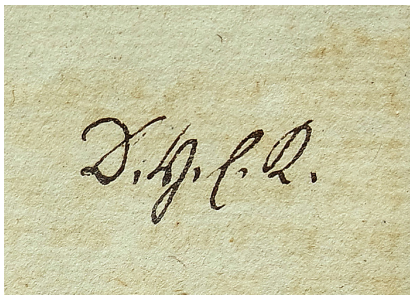
Veikiausiai prie siųstų knygų sąrašo reikia pridėti dar vieną – Christiano Danieliaus Hassensteino *Kaip krikščioniška Wiera bey Baznyczia, Žmonų pagadinta* (1818). Šis 164 puslapių kietuoju viršeliu įrištas egzempliorius LB yra registruotas kaip vienas iš kelių tuo metu žinomų³⁶. LU AB saugomos knygos fizinė būklė gera, įrišas tvarkingas, nors oda aptraukta nugarelė nusidėvėjusi; lapai pageltę, tačiau nenudevėti. Knygoje, priešingai nei anksčiau minėtose, nėra proveniencijos – visi priešlapiai yra švarūs. Vis dėlto mintį, kad ji galėjo būti priklausiusi Penzeliui ir gauta iš Karaliaučiaus, kelia du įrašai:

- 1) 7 psl. kairės pusės apačioje apverstai įrašyti inicialai³⁷, pasirašyti ta pačia ranka kaip ir kitoje Hassensteino knygoje, kuri turėta Penzelio (plg. 2 ir 10 pav.);
- 2) polapyje pieštuku įrašyta „Jena 1820“ ir galbūt „1 g(?) 3 d“ (žr. 11 pav.), vadinasi, parduota kartu su kitomis Penzelio turėtomis knygomis (žr. 3 ir 9 pav.).

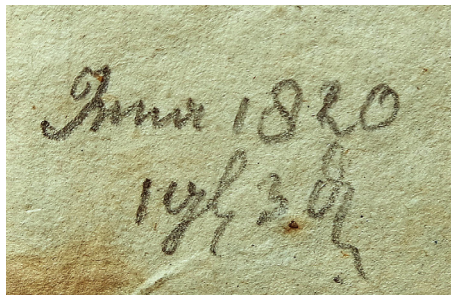
³⁴ Lietuvos TSR bibliografija, 1969, t. 1, įrašo nr. 1103.

³⁵ BULLING, Karl. A. J. Penzel und Chr. L. Lenz, Zwei Bittsteller aus Goethes Spätzeit..., p. 270.

³⁶ Lietuvos TSR bibliografija, 1969, t. 1, įrašo nr. 320; Lietuvos bibliografija. Serija A: Knygos lietuvių kalba, t. 1: 1547–1861 (Papildymai). Vilnius, 1990, įrašo nr. 320.



10 PAV. Įrašas Hassensteino *Kaip krikščioniszka wiera* [...] (1818) 7 puslapyje (LU AB egzempliorius; sign: D6 5518)



11 PAV. Įrašas Hassensteino *Kaip krikščioniszka wiera* [...] (1818) polapyje (LU AB egzempliorius; sign: D6 5518)

Vis dėlto, nors šie atributai sutampa su anksčiau minėtomis knygomis, Rėzos siųstomis 1818 metais, kyla klausimas, kodėl joje nėra jokio Penzelio įrašo ir kodėl polapyje įrašas darytas pieštuku, nors kitose knygose rašyta rašalu. Galimi įvairūs spėjimai, pvz., žinant, kad Penzelis lituanistinės literatūros prašęs ne vieno asmens³⁸, būtų galima pamanyti, kad tai ne Rėzos siūsta knyga, bet kieno nors kito. Tačiau toks spėjimas nėra įtikimas, nes knygos pratarmė autorius pasirašyta 1818 metų „gegužinnije“, taigi, anksčiau ji negalėjo būti išsiųsta, o tuo metu lituanistines knygas jam siuntė Rėza. Kitas šiuo metu sunkiai patikrinamas spėjimas – kad tai knyga iš antrojo siuntinio, galbūt pasiekusio Penzelio namus po jo mirties. Tačiau ir šis atrodo sunkiai įtikimas, nes nėra žinoma, koks buvo antrojo siuntinio likimas (ar jis apskritai pasiekė adresatą ir pasiliko Jėnoje) ir nė viena kita knyga iš jo šiuo metu nėra *de visu* žinoma. Be to, knygos 7 psl. esantis įrašas (płg. 2 ir 10 pav.) sutampa su viena 1818 m. siuntinio knyga. Taigi, abejonių, kad ši Hassensteino knyga buvo skirta Penzeliui, nekyla, tačiau klausimas, kada ir kieno ji buvo siūsta, lieka atviras. Į jį būtų galima atsakyti galbūt radus panašių inicialų kitose knygose ar išsiaiškinus, ką jie tiksliai reiškia.

APIBENDRINIMAS

Rėza Penzeliui į Jėną knygų siuntė du kartus – 1818 m. gegužę ir 1819 m. ankstyvą pavasarį. Nors nė vienos siuntos lituanistinių knygų sąrašas nėra dokumentuotas ir žinomas, dalį jo galima atsekti remiantis Penzelio įrašais iš Rėzos gautose knygose. Tokių rasta keturiose 1818 m. siuntos Penzeliui kny-

gose, saugomose Latvijos universiteto Akademinėje bibliotekoje Rygoje, tačiau yra pagrindo manyti, kad prie žinomo sąrašo galime pridėti dar dvi:

Įrašo data	Knyga
1) 1818 m. gegužės 29 d.	Christiano Danieliaus Hassensteino <i>Nufidawimai βwento Karawimo</i> (1814) (LU AB sign: D6 5813);
2) 1818 m. gegužės 31 d.	Nathanielio Friedricho Ostermeyerio <i>Graudenimo balsas</i> (1818) (LU AB sign: D6 5787);
3) 1818 m. birželio 1 d.	Nathanielio Friedricho Ostermeyerio <i>Nedel = Dienos knyges, krikščioniems furaβytos</i> (1818), (LU AB sign: D6 5517);
4) 1818 m. birželio 2 d.	Adamo Friedricho Schimmelpfennigio <i>Iβ naujo pėrveizdėtos ir pagėrintos giesmių=Knygos</i> (1791) kartu su Danielio Kleino <i>Naujos labbay priwalingos ir Duβsoms naudingos Maldū Knygėlos</i> (LU AB sign: D6 5515);
5) (nepasirašyta, neaišku, ar iš to paties siuntinio)	Christiano Danieliaus Hassensteino <i>Kaip krikščioniβzka Wiera bey Baznyczia, Źmonū pagadinta</i> (1818) (LU AB sign: D6 5518);
6) (spėjama)	Kristijono Donelaičio [Christian Donaleitis] <i>Das Jahr in Vier Gesāngen: Ein Lāndliches Epos</i> (1818).

Pirmosiose keturiose *de visu* peržiūrėtose knygoje esantys Penzelio įrašai yra labai išsamūs ir vertingi, leidžiantys nustatyti anoniminių knygelių autorių bei rodantys, kad Penzelis lietuvių kalbos mokėsi iš Siegfriedo Ostermeyerio. Kaip matyti iš straipsnyje publikuotų paveikslų, įrašai gali būti įdomios analizės objektas, nes visi savo struktūra ir forma skiriasi, be to, pasirašyti vis kitą dieną. Trijuose iš keturių leidinių įrašai daugiausia vokiški (su kitų kalbų intarpais), tačiau giesmių knygoje įrašyta lotyniškai (su graikiška padėka). Sunku pasakyti, kaip ir kada šios knygos pateko į Rygą, tačiau trijose iš penkių pažymėta, kad jos buvo parduodamos Jėnoje 1820 m. Taigi, galėjo būti įsigytos 1820 m. sausio 17 d. ar vėlesniame aukcione. Vis dėlto nėra žinoma, kas Vokietijoje jas įsigijo, tačiau, iš antspaudų sprendžiant, vėliau visos penkios priklausė Latvių literatūrinės draugijos, pradėjusios veikti 1824 m., bibliotekai ir taip buvo išsaugotos iki šių dienų.

37 Žr. 28 išnašą.

38 Penzelis kelis kartus nesėkmingai prašęs Scheffnerio lituanistinių knygų, žr. WAHRDA,

Arthur. *Briefe an und von J. G. Scheffner*, Bd. 3. München, Leipzig, 1928, p. 453–454, 466, 475, 481.

Antrojo, 1819 m. siuntinio knygų Rygoje nerasta, tačiau iš Rėzos laiško Scheffneriui nedidelė dalis yra žinoma, tai:

- 1) Rėzos parengta lietuviška Biblija (1816);
- 2) Gottfriedo Ostermeyerio *Erste Litthauische Liedergeschichte* (1793);
- 3) Gotthardo Friedricho Stenderio *Neue vollständigere Lettische Grammatik, Nebst einem hinlänglichen Lexico* (tikslaus siūsto leidimo (XVIII a. iš viso pasirodė trys: 1761, 1763 ir 1783 m.) Rėza laiške nenurodė).

Visos šios knygos yra iš Rėzos minėtų 12 asmeninės bibliotekos knygų, tačiau yra žinoma, kad ruošdamasis antrajam siuntiniui Rėza taip pat nupirko knygų iš antikvaro Raabės bei spaustuvininko Hartungo ir į dėžę pridėjo dar Ostermeyerio paruoštą ryšulėlį. Taigi, absoliuti dauguma Rėzos Penzeliui siūstų liuanistinųjų knygų šiuo metu dar yra nežinomos.

Šaltiniai ir literatūra

1. ALEKNAVIČIENĖ, Ona; ŠINKŪNAS Min-daugas. Rankraštiniai Gotfrydo Ostermejerio įrašai jo knygos *Erste Littauische Liedergeschichte* (1793) egzemplioriuje Žemutinės Saksonijos valstybinėje ir Göttingeno universiteto bibliotekoje. *Senoji Lietuvos literatūra*, 2016, t. 42, p. 137–166.
2. *Allgemeine deutsche Real-Encyclopaedie für die gebildeten Stände* (12–13), Leipzig: Brockhaus, 1829.
3. APINIS, Aleksejs (ed.). *Seniespiedumi latviešu valodā, 1525–1855*: Kopkatalogs. Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 1999.
4. BULLING, Karl. A. J. Penzel und Chr. L. Lenz, Zwei Bittsteller aus Goethes Spätzeit. Fünf unbekante Briefe zur Geschichte der Jenaer Bibliothek. *Jahrbuch der Goethe-Gesellschaft*, 1950, t. 12, p. 260–275.
5. CITAVIČIŪTĖ, Liucija. Iš Goethe's ir Schillerio archyvo Weimare: Abrahamo Jakobo Penzelio, Johanno Wolfgango von Goethe's ir Martyno Liudviko Rėzos laišakai dėl lietuvių dainų rinkinio *Dainos oder Litthauische Volkslieder* (1825). *Archivum Lithuanicum*, 2017, t. 19, p. 197–242.
6. DÖRING, Heinrich. *Die gelehrten Theologen Deutschlands im achtzehnten und neunzehnten Jahrhundert: nach ihrem Leben und Wirken*. Orla: J. K. G. Wagner, 1832.
7. ERETAS, Juozas. Rėzos santykiai su Goethe. *Athenaeum*, 1938, t. 9(2), p. 1–55.
8. JOVAIŠAS, Albinas. *Liudvikas Rėza*. Vilnius: Vaga, 1969.
9. GERULAITIENĖ, Vilija. Abrahamas Jakobas Penzelis ir Rytų Prūsija. Iš KIAUPA, Zigmantas (sud.). *Kultūrų sankirtos*. Vilnius: Diemedis, 2000a, p. 326–346.
10. GERULAITIENĖ, Vilija. Abraham Jakob Penzel und sein Interesse an der litauischen Literatur in Ostpreußen. *Annaberger Annalen über Litauen und deutsch-litauische Beziehungen*, 2000b, t. 8, p. 69–81. <https://doi.org/10.15388/kn.v71i0.12277>
11. *Großherzogtl. S. Weimar=Eisenachisches Regierungs=Blatt auf das Jahr 1819*. Saxe-Weimar-Eisenach, 1819.
12. KAUNAS, Domas. Ar Kristijonas Donelaitis turėjo asmeninę biblioteką. *Knygotyra*, 2015a, t. 64, p. 44–62. <https://doi.org/10.15388/kn.v64i0.8213>
13. KAUNAS, Domas. Überlegungen zu Existenz und Aufbau der Hausbibliothek von Kristijonas Donelaitis. *Annaberger Annalen über Litauen*

- und deutsch-litauische Beziehungen*, 2015b, t. 23, p. 271–292. <https://doi.org/10.15388/kn.v71i0.12277>
14. KAUNAS, Domas. *Kristijono Donelaičio atminties paveldas: studija*. Vilnius: Akademine leidyba, 2016.
 15. KÖPPE, Hans. *Abraham Jakob Penzels Lebensirrfahrten*. Leipzig: Reclam, 1936.
 16. *Lietuvos TSR bibliografija. Serija A. Knygos lietuvių kalba*, t. 1: 1547–1861. Vilnius: Mintis, 1969.
 17. *Lietuvos bibliografija. Serija A: Knygos lietuvių kalba*, t. 1: 1547–1861 (Papildymai). Vilnius: Mintis, 1990.
 18. PENZEL, Abraham Jacob. Königsberg, gedruckt b. Hartung: Das Jahr, in vier Gesängen. *Jenaische Allgemeine Literaturzeitung*, 1818, t. 152, August, p. 297–302.
 19. RĖZA, Liudvikas. *Lietuvių liaudies dainos 2*. Paruošė Albinas Jovaišas. Vilnius: Vaga, 1964.
 20. RĖZA, Martynas Liudvikas. *Raštai I*. Sud. Liucija Citavičiūtė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011.
 21. RĖZA, Martynas Liudvikas. *Raštai IV*. Sud. Liucija Citavičiūtė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2014.
 22. WARDA, Arthur (Hg.). *Briefe an und von Johann George Scheffner*. Bd. 3. München, Leipzig: Duncker & Humblot, 1928.

BOOKS IN RIGA SENT BY MARTIN LUDWIG RHESA
TO ABRAHAM JAKOB PENZEL

Ernesta Kazakėnaitė

Summary

Martin Ludwig Rhesa sent Lithuanian books to Abraham Jakob Penzel in Jena twice: in May 1818 and in the spring of 1819. Although this is a well-known fact, there is a lack of knowledge concerning which and how many books were in those two packages. Rhesa himself, in a letter to Scheffner dated April 1819, mentioned the following three books from the second package:

- 1) A new edition of the Lithuanian Bible published by Rhesa (1816);
- 2) Gottfried Ostermeyer's *Erste Littauische Liedergeschichte* (1793);
- 3) Gotthard Friedrich Stender's *Neue vollständigere Lettische Grammatik, Nebst einem hinlänglichen Lexico*.

But it is a mere drop in the ocean, as it is known that Rhesa not only bought books for this occasion, but also added 12 books from his own book collection, and a bundle from Ostermeyer.

We also know little about the content of the first package sent to Penzel in May 1819. There are few books in the Latvian Academic Library that have inscriptions with the name Penzel in them. As it is clear from the published copies of the inscriptions (see pictures in this paper), in all of those, Rhesa is mentioned as a sender – all except for one book without any coherent record, which this paper concludes is also one of the books sent by Rhesa. This paper concludes that the following is the list of the books from 1818 (the first three in the list were noticed years ago by Tumelis and Jovaišas):

1) May 29, 1818	Christian Daniel Hassenstein <i>Nufidawimai βwento Karawimo</i> (1814) (LU AB sign: D6 5813);
2) May 31, 1818	Nathaniel Friedrich Ostermeyer <i>Graudenimo balsas</i> (1818) (LU AB sign: D6 5787);
3) June 1, 1818	Nathaniel Friedrich Ostermeyer <i>Nedel=Dienos knygeles, krikščioniems furaβytos</i> (1818), (LU AB sign: D6 5517);
4) June 2, 1818	Adam Friedrich Schimmelpfennig <i>Iβ naujo pērveizdētos ir pagērintos giesmiū=Knygos</i> (1791), kartu su Danielio Kleino <i>Naujos labbay priwalingos ir Duβsoms naudingos Maldū Knygēlos</i> (LU AB sign: D6 5515);
5) (without a provenance of Penzel himself)	Christian Daniel Hassenstein <i>Kaip krikščioniβzka Wiera bey Baznyczia, Žmonū pagadinta</i> (1818) (LU AB sign: D6 5518);
6) (supposedly)	Christian Donaleitis <i>Das Jahr in Vier Gesängen: Ein Ländliches Epos</i> (1818).

KEYWORDS: Abraham Jakob Penzel, Martin Ludwig Rhesa, Lithuanian books, Latvian Academic Library, Riga, early 19th century.

Itiekta 2019 m. balandžio 17 d.

Priimta 2019 m. gegužės 20 d.